

о. Олег ГІРНИК (Загреб, Хорватія)

АРХІВ ГАВРИЇЛА КОСТЕЛЬНИКА

У 2006 році виповнюється сто двадцять років від дня народження видатного українського філософа, богослова і громадського діяча о. Гавриїла Костельника. Але більшість, напевно, зверне свою увагу на інший ювілей: на шістдесятю річницю “львівського собору 1946 року”, на якому т. зв. “ініціативна група” проголосила ліквідацію постанов Берестейської унії і з’єднання частини духовенства УГКЦ з Російською Православною Церквою. Досі не вщухають дискусії щодо особи о. Гавриїла Костельника – голови “ініціативної групи”. Негативна оцінка собору повністю зупинила процес дослідження його творчості. Попри те, що Гавриїл Костельник є одним з найвидатніших українських філософів першої половини ХХ ст., його ім’я не згадують і найновіші, ідеологічно незаангажовані довідкові видання з української філософії¹. Теперішність вимагає облишити ідеологічні стереотипи і нарешті розпочати ґрунтовне дослідження спадщини Гавриїла Костельника.

Найскладнішим є дослідження документів приватного архіву Костельника. Після приходу радянських військ до Львова НКВС неодноразово проводило обшуки в помешканні о. Гавриїла. Про це він сам згадує в рукописі І-го тому праці “Логіка”: “Цей І том я написав під большевиками, в 1940 і 1941 рр. Коли мого середушого сина (Богдана. – *О. Г.*) большевики заарештували, 29. І. 1941 р., я вже мав майже готовий цей І том². Під час ревізії большевики забрали мені з іншими матеріалами також і (скрипт) моєї Льюгіки саме тому, що це була остання моя праця. При переслуховуванні генерал Василь Сергієнко, начальник НКВД у Львівській області, поставив мені питання: “Чи це матеріалістична Льюгіка, чи ідеалістична?” Я відповів: “За вашою термінологією ідеалістична. Але матеріалістичної логіки не було, немає і не буде, бо матерія не думає”. Генерал на те: “Було б краще, якби вона була матеріалістична!” Все-таки він (дозволив) віддати мені скрипт (дві більші паки) моєї Льюгіки. Якби ж не Боже Провидіння, то світ ніколи не побачив би моєї Льюгіки, бо я вже не мав би сили ще раз те саме наново написати” (“Логіка”, рукопис. – С. ХХ–ХХІ).

¹ Напр.: Філософська думка в Україні. Біографічний довідник. – К., 2002.

² Про причини арешту і смерті сина Богдана Костельник згадує у листах братові Михайлу. Див.: *Цан М.* Писма Гавриїла Костельника братові Михайлови // Шветлосц – Нови Сад, 1995. – № 3–4. – С. 294–313.

Відтак, найбільш кардинальних втрат архів зазнав під час обшуку, що відбувся 20 вересня 1948 р., тобто відразу після вбивства Костельника. Саме тоді були вилучені матеріали організації “львівського собору”³. Частину документів (в основному рукописи праць) НКВС повернуло дружині Костельника – Елеонорі. Після її смерті (1982) донька Христина Поляк частково вивезла рукописи до Загреба. Частина потрапила до Лондона, до синів о. Гавриїла – Іриней і Зенона (зокрема, рукопис першого тому праці “Логіка”). На жаль, досі ці документи не були опрацьовані. У цій публікації вперше подається їхній список, який далеко не повний.

Найбільша частина документів залишилася в п. Андрія Савицького, котрий проживає у Львові⁴. Перелік рукописів, які зберігаються в п. Савицького, подає академік Юліян Тамаш⁵. Цей список складений без будь-якої системи і не є повним. Мені вдалось отримати від п. Савицького копії деяких рукописів, що не були зазначені в наведеному списку Ю. Тамаша (при наведенні тих документів я це зазначатиму). Водночас, деякі рукописи, подані в списку Ю. Тамаша, мені наразі не вдалось отримати від п. Савицького. Серед них: “Глаголиця з кирилиці” (б/д, за словами п. А. Савицького, ця праця мала бути опублікована в “Єпархіальному віснику”), “Темна природа в Бозі” (б/д), “Три римські примати і уніяцькі церкви” (1945), “Dictatus Papae” (б/д), “Єдність Церкви: матеріали всеправославної Наради у Москві в липні 1948 р.”, “Воскресіння” (б/д), “Людське щастя” (б/д), “Надчуттєвий світ” (б/д), “Небо під релігійним поглядом” (1947), “Канон пасхи” (б/д), “Спокушення Христа” (б/д), “Ап. Петро і римські папи, або догматичні підстави папства” (1945), “Ап. Петро і римські папи” (1931), “Непомильність папи і римської Церкви” (1934).

Отож намагатимусь подати в систематичному порядку всі документи о. Гавриїла Костельника, поділяючи їх згідно з тематичним принципом:

- I. Листи і поштівки.
- II. Літературні праці.
- III. Філософські праці.
- IV. Богословські праці.
- V. Різне.

У межах кожного тематичного розділу документи подано в хронологічному порядку. I-й розділ, у якому подаю список листів і поштівок, не є численним, оскільки під час обшуків першою вилучається кореспонденція

³ *Вежель Л.* Філософсько-естетична та журналістська діяльність Гавриїла Костельника у руслі духовних процесів України I-ї пол. XX ст. – К., 2003. – С. 28.

⁴ Андрій Савицький допомагав Костельнику друкувати праці на друкарській машинці. Після загибелі о. Гавриїла він опікувався його дружиною Елеонорою. Крім рукописів у власність Савицького перейшли і деякі книжки з приватної бібліотеки о. Гавриїла, а також меблі.

⁵ *Тамаш Ю.* Гавриїл Костельник межди доктрину и природу – Нови Сад, 1986. – С. 322–325. На сьогоднішній день монографія Тамаша є найповнішим дослідженням творчості Г. Костельника. Праця написана на бачвансько-українському діалекті і тому для більшості українських дослідників недоступна

Необхідно зазначити, що в часописі “Шветлосц”, який виходить у Новому Саді (Сербія) на бачвансько-українському діалекті, починаючи з 1967 р., публікуються дослідження, присвячені епістолярній спадщині Г. Костельника⁶.

І. ЛИСТИ І ПОШТІВКИ

1. Поштівка, надіслана Г. Костельником двоюрідному братові Михайлу Макаю у Будапешт⁷. Мова: хорватська. Адресат: *Gospodin Mihajlo Makkaij, V. gimnazijalac, Budapest. Sziđgyi utera 2. (Horvát-szlavon interés)*. Поштівку надіслано зі Львова (на поштовій печатці виразно видно: *Lwów*). Дату не вказано. У тексті Г. Костельник повідомляє про своє навчання у Львівській семінарії. Швидше всього йдеться про перші роки перебування Костельника у Львові. Можна припустити, що поштівку було написано між 1907 і 1908 рр.⁸. На звороті поштівки фотографія: Г. Костельник серед своїх товаришів із львівської семінарії (позначений стрілкою). Поштівка зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі (Хорватія).

2. Лист Г. Костельника до двоюрідної сестри Юлії Гашпаровіч (дівоче прізвище Макай)⁹. Кількість сторінок: 4. Мова: хорватська. Адресат: *Gospođa Julija Gašparović, u Vukovaru (Slavonien)*. Дата і місце: січень 1912 р., Фрібург (Швейцарія)¹⁰. У листі Костельник жаліється на нелегку долю поета і просить родину про матеріальну поміч. Лист зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі.

3. Поштова картка від двоюрідної сестри Г. Костельника Юлії Гашпаровіч (дівоче прізвище Макай). Мова: хорватська. Адресат: *Velčasni gospodin Gabor Kostelnik, grkokatolčki svećenik, Lemberg, Kopernik ulica, br. 36*. Адреса від-

⁶ Див.: *Мушинка М.* Листування Г. Костельника з В. Гнатуком // Шветлосц – Нови Сад, 1967. – № 3. – С. 161–177; *Дзєндзелівський Й.* Сторінка з історії вивчення говорів та літератури бачванських українців. (Листи Костельника до О. Шахматова) . – 1969. – № 3. – С. 248–252; *Цап М.* Писма Гавриїла Костельника братови Михайлови. – С. 294–313. (В одному з опублікованих М. Цапом листів за 1942 р. Костельник описує драматичні обставини загибелі свого сина Богдана). У 2002 р. др. Янко Рамач у “Шветлосці” опублікував листи Г. Костельника до митрополита А. Шептицького див.: ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 350. – Оп. 2. – Од. зб. 176.

⁷ Михайло Макай є сином Михайла Макая, Костельникового вуйка, котрий мав масток у Даруварі (Хорватія), де і похований Його син Михайло (йому адресовано поштівку) пізніше проживав у Панчево (Сербія), де з невідомих причин покінчив життя самогубством (інформацію отримано від доньки о. Гавриїла Христини Поляк).

⁸ Г. Костельник з ініціативи префекта греко-католицької семінарії у Загребі Діонізія Няраді (пізніше був ректором, а відтак крижівський владика) у 1907 р. після першого року навчання на теологічному факультеті загребського університету переїздить до Львова, де продовжує навчання у львівській греко-католицькій семінарії. Навчання закінчив у 1911 р. Див.: *Тамаш Ю.* Гавриїл Костельник... – С. 10, 14.

⁹ Донька Костельникового вуйка Михайла Макая.

¹⁰ Після закінчення львівської семінарії (1911) митрополит А. Шептицький висилає Г. Костельника на докторські студії філософії у Фрібург. Саме там Костельник захистив свій докторат з філософії.

правника: Julija Gašparović, Vukovar, Slavonija. Дата написання: 12. IV. 1917. На поштівці печатка: Melitarzensur. На звороті світлина: Юлія Гашпаровіч із чоловіком Юлієм і сином Златком. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

4. Поштова картка, надіслана парохом Руського Керестуру (рідне село о. Гавриїла) о. Михайлом Мудрим. Адресат: Dr. Gabriel Kostelnik, profesor, Lvov-Lemberg, Galicia Poljska, Kornjaktovl. Мова: бачвансько-український діалект (писано хорватською латинкою). Місце і дата: Ruski Kerestur, 5/IX. 1928. На зворотному боці світлина. Серед осіб, які вдалось ідентифікувати: о. Г. Костельник, канонік о. Томович, крижівський владика Діонізій Няраді, митрополит Андрей Шептицький, о. Михайло Мудрий (парох Руського Керестуру), семінарист Йоаким Сегеді, о. Будинський (родич о. Гавриїла, що також навчався у Львові). Світлина і коментар подані у додатку (див. світлина 3). У тексті зазначено, що світлину було зроблено у містечку Кула. Вважаю за необхідне подати й текст самої поштівки:

“Ruski Kerestur 5/IX 1928 r. Dorohi Gabriš! Išće njič nje mame od Tebe. Možno, že ši nje prijemno putoval? Tu po starim. Dždju njet. – Fotografija u Kulje mi še dopada, bo še vidzi dobre, keljo nas nadvšuje Excelencija. Škoda, že ljem veljki jest – a mali nje. Čekame visti od Tebe. Bog’ O. Mihajlš¹¹.”

Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

5. Лист московського патріарха Алексія Симанського у справі о. Євгена Юрика (пізніше митрополит Львівський Миколай)¹². Кількість сторінок: 1 (рукопис), конверт (без поштових марок). Мова: російська. Адреса на конверті: о. Протопресвітеру Д-ру Гавриїлу Костельнику от П. Алексія. Місце і дата: Москва, 1946 июнь 24. Лист зберігається в Андрія Савицького у Львові.

6. Лист Галини (Захарясевиц?) з проханням про матеріальну допомогу. Кількість сторінок: 1 і конверт. Мова: українська. Адресат: Всесвітліший отець Протопресвітер Др. Гавриїл Костельник. Місце і дата: Л. 20. V. 1947. Лист зберігається у Андрія Савицького у Львові.

7. Лист о. Петра Хомина, надісланий з Австрії. Кількість сторінок: 1 (рукопис) і поштовий конверт. Мова: українська. Адресат: Всч. Мітрат Костельник Гавриїл (Kostelnyk H.), Lwiw (Львів), Kapitula cerkwy sw. Jura, Radjanska Ukraina, Sovjet Union. Дату не вказано¹³. Лист зберігається в Андрія Савицького, у Львові.

¹¹ “Руський Керестур 05. 09. 1928. Дорогий Габріш! Ще нічого не маємо від тебе. Можливо, ти невдало їхав? Тут по-старому. Дощу немає. Світлина з Кули мені подобається, бо чітко видно, наскільки нас перевищує Ексцеленція. Шкода, що він є лише великий – а не малий (зміст цих слів не зовсім зрозумілий – О. Г.). Чекаємо вістей від тебе. Бувай здоровий. О. Михайло”.

¹² Про митрополита Миколая див.: Митрополит Миколай (Юрик) – ієрарх, українець, людина. Спогади, фотоісторія – Львів, 2004. – 129 с.

¹³ Цей лист було надруковано у збірнику: Від католицизму до Православ'я. До 50-річчя з дня мученицької кончини протопресвітера Гавриїла Костельника – Львів, 1998. Електронне видання збірника: <http://orthodox-lviv.narod.ru/books/kostelnyk.htm#1>. Там вказано й імовірну дату написання цього листа: 2 червня 1947(?).

II. ЛІТЕРАТУРНІ ПРАЦІ

1. Любов и слизи. (“Любов і сльози”). Рукопис поезій на бачвансько-українському діалекті, написаних Костельником протягом 1903–1904 рр. переважно у Загребі, частково у Руському Керестурі (тоді називався Бачкерестур).

Рукопис має подвійну нумерацію сторінок. Внизу посередині є старша нумерація і починається з поезії “Вечарня елегія”, а перед тим є ще 5 нунумерованих сторінок. Немає сторінок 9–12, 45–48, 95–116, 179–184, 319–326, 377–380 і закінчується 416-ю сторінкою. Вгорі, в правому та лівому кутку інша нумерація, що розпочинається від поезії “Два льета” (с. 13), далі йде послідовно і закінчується 333-ю останньою сторінкою. Верхня нумерація правдоподібно є пізніша, але не враховує попередніх 13 сторінок. Загальна кількість сторінок рукопису 346.

На першій сторінці написане Костельником “Перше слово” (тобто вступне слово). Під ним дві цитати хорватською мовою: хорватського письменника Шандора Джальського і німецького філософа Ніцше. Під цитатами підпис: U Zagrebu, dne 6. I. 1905. Danica Laboš¹⁴. Відтак на 4-ій с. (за нижньою нумерацією) – короткий вірш хорватською мовою “Utjeha” (“Втіха”), а під ним вислів Шекспіра і підпис: U Zagrebu dne 6. I. 1905. Vikica Tomić.

На 63 сторінці (46 за верхньою нумерацією) після поезії “Вечар” коментар автора: “Перша моя шпиванка од шицких” (“Найперша моя поезія”).

На 136 сторінці (97) вірш “Даници” з коментарем “При поклону *З мойого валала*” (“Під час дарування *З мого села*”)¹⁵.

На 317 сторінці (255 за верхньою нумерацією) напис: “Остатні раз поправел IX. 912. Габр. Костельник”. Справді, деякі вірші виправлено або цілком перекреслено.

На сторінці 318 (256) коментар: “О нашей народной русской поэзии” (“Про нашу народну українську поезію”).

Збірник поділений на декілька розділів: “Епика (Романци и балади)”, “Лирика”, “Епіграми”, “Любовни”, “Елегія любови” (у 15 сонетах), елегія “Серенчи и милей”.

Рукопис у доброму стані, переплетений, має тверду обкладинку червоного кольору із золотим тисненим орнаментом у сецесійному стилі. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

2. Poezija. Iz srca s duše. (“Поезія. Із серця і душі”). Рукопис поезій хорватською мовою. На титульній сторінці напис прикрашено кольоровим малюнком у сецесійному стилі і зазначено дві дати: 1905 і 1908. Майже всі поезії написані у Загребі, за винятком кількох, написаних у Руському Керестурі.

Кількість сторінок: 421. Немає 63–64, 127–136, 139–164, 201–202, 363. Після 71-ї сторінки знову нумерація починається від 62-ї сторінки і далі йде

¹⁴ Даница Лабош була донькою греко-католицького священника. За твердженням п. Христини Поляк, саме їй було присвячено збірку поезій.

¹⁵ “З мойого валала” – перша збірка поезій Г. Костельника на бачвансько-українському діалекті, надрукована в Жовкві у 1904 р. завдяки підтримці Володимира Гнатюка і Олексія Шахматова. Див.: Тамаш Ю. Гавриїл Костельник... – С. 12–13, 44–50.

послідовно; після с. 282 відразу 583 (мабуть, механічна помилка). Від с. 364 починається розділ “Romance i balade”¹⁶.

Рукопис у доброму стані, переплетений, має тверду обкладинку червоного кольору прикрашену тисненим золотим орнаментом у сецесійному стилі. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

3. Pričice iz 20. vijeka. (“Приповідки із 20 століття”). У коментарі Г. Костельник зазначає: “Ovo imahu biti satire na život 20. vijeka” (“Це мають бути сатири на життя 20 століття”). Рукопис без нумерації і має лише 5 сторінок. Поезії були написані між 1906 і 1908 рр. у Руському Керестурі і Львові. Зберігаються в архіві Христини Поляк у Загребі.

4. Рукописи кількох поетичних збірок хорватською мовою, об’єднані в одну колекцію, до якої ввійшли збірки: “**Balade**” (майже всі вірші було опубліковано у збірці “Romance i balade”, Zagreb, 1907); “**Lirske pjesme**” має три частини: I. Prvi zvuci, II. Trzaji, III. Na Dunavu; збірка “**Ritmi srca**” має дві частини: I. Sastanci i II. Rastanci; збірка “**Ritmi duše**” складається з двох частин: I. Vujanja i II. Rastoke; і замикає колекцію збірка “**Epigrami**”. В кінці є зміст, де вказано сторінки збірок і віршів. Г. Костельник переписав і впорядкував рукопис, будучи у Львові, про що сам зазначає на с. 392: “Višio s prepisivanjem i uređivanjem: u Lavovu 22. XI. 1909”. Загальна кількість сторінок рукопису 408. Рукопис у доброму стані і зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

5. Biserje (Перлини). Рукопис поетичної збірки хорватською мовою. Написана Г. Костельником під час студій у Фрібургу (Швейцарія) у 1911 р. Рукопис лише частково нумерований. Загальна кількість сторінок 48. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

6. Існує рукопис збірки інтимної лірики, присвяченої нареченій Елеонорі Зарицькій, який так і називається “**Eleonori**”. Лірику написано хорватською мовою. З етичних міркувань п. Христина Поляк відмовилась надати цей рукопис для дослідження.

7. Вдовине сватання. Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур (Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1921. Кількість сторінок: 13. Зберігається в А. Савицького у Львові¹⁷.

8. Кредля й Кредліха. Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур (Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1926. Кількість сторінок: 11. Зберігається в А. Савицького у Львові¹⁸.

¹⁶ “Romance i balade” – перша збірка поезій хорватською мовою, яка вийшла друком у Загребі у 1907 р. завдяки підтримці хорватського поета і філософа Франя Марковича, якому Г. Костельник і присвятив цю збірку (див.: Там само. – С. 13, 51–55). До згаданої збірки не ввійшли деякі поезії, які маємо в нашому рукописі зокрема: “Dva tatara”, “Ohola kraljica”, “Nesretnik”, “Ludmilina zaruka”.

¹⁷ Цей рукопис не зазначається у списку рукописів опублікованому Ю. Тамашем. Також цього рукопису немає в списку опублікованих творів, що його подає Ю. Тамаш (див.: Там само. – С. 308–320).

¹⁸ Оповідання було спочатку опубліковане на бачвансько-українському діалекті у “Руському календарі” (Руський Керестур 1927); відтак і українською мовою в часописі “Дзвони” (Львів, 1931. – С. 247–250).

9. Вдова на комені. Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур (Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1926. Кількість сторінок: 14. Зберігається в А. Савицького у Львові.

10. У відгомін церкви. Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур (Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1929. Кількість сторінок: 19. Зберігається в А. Савицького у Львові¹⁹.

11. Агафія старого попа дівка. Рукопис Г. Костельника. Мова: українська. Дата написання: 1933. Кількість сторінок: 39. Зберігається в А. Савицького у Львові²⁰.

12. Зарваницька Богородиця. Машинопис поезії. Мова: українська. Дата написання: 1938. Кількість сторінок: 3. Зберігається в архіві Х. Поляк (Загреб).

13. Надмірна любов. Рукопис оповідання. Мова: українська. Дата написання: 21. XI. 1942. Кількість сторінок: 26. Рукопис зберігається в А. Савицького у Львові, але його немає у списку рукописів, опублікованому Ю. Тамашем.

14. Як земля росте. Рукопис оповідання. Мова: українська. Дата написання: 4. II. 1943. Кількість сторінок: 42. Рукопис зберігається в А. Савицького у Львові, але його немає у списку рукописів, опублікованому Ю. Тамашем.

15. Про зміст і форму в поезії. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 1 аркуш. Зберігається в А. Савицького у Львові.

III. ФІЛОСОФСЬКІ ПРАЦІ

1. Філософічна а природна гадка. Рукопис. Мова: українська, є цитати грецькою і латинською мовами. Місце і дата написання: в Бачкерестурі (тобто в Руському Керестурі – *О. Г.*) 23. 09. 1914. Кількість сторінок: 181. Почерк дрібний, але чіткий, читається легко. Рукопис у доброму стані і зберігається в А. Савицького у Львові.

2. Простір і вселення. Нова метафізична теорія. Частина: I–II, IV, VII–IX. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Місце і дата: у Львові 20. III. 1916. Кількість сторінок: 356. Почерк чіткий, легко читається. Рукопис у доброму стані і зберігається в А. Савицького у Львові.

3. Причини атеїзму Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата: 1920–1921. Нумерація сторінок непослідовна: “Часть перша” 1–61; розділ “Фізичне зло” від 52 до 84 с.; “Часть друга” від 239 до 373 с.; “Часть третя” лише 1 і 2 с. Загальна кількість сторінок 229²¹.

4. Логіка. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата: 1922. Кількість сторінок: 390. Почерк дрібний, але розбірливий. Рукопис у доброму стані і зберігається в А. Савицького у Львові.

5. Логічно-математичні парадокси і їх розв'язки. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата

¹⁹ Оповідання було опубліковане в часописі “Нива” (Львів, 1929. – С. 378–385).

²⁰ Оповідання було опубліковане на бачвансько-українському діалекті: Агафія – старого попа дівка // Руський календар. – Руський Керестур 1934.

²¹ У списку Ю. Тамаша помилково вказано, що рукопис має лише першу частину із загальною кількістю сторінок 373. Див.: Тамаш Ю. Гавриїл Костельник... – С. 324.

написання: б/д. Кількість сторінок 12. На останній 12-й сторінці подано заголовок II-го розділу: “Ідеальне і реальне безконечне”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

6. Людина в природі, її становище й походження на основі теорії прозябання. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 104. Зберігається в А. Савицького у Львові.

7. Завваги до праці Впов. Отця Д-ра Г. Костельника: “Становище й походження людини”. Машинопис. Мова: українська. Дата: б/д. Кількість сторінок 17.

8. Людський родовід. Походження і становище людини на основі теорії прозябання. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата написання: 20. 04. 1934. Кількість сторінок: нумерація розпочинається із 32 с. і закінчується 304 с.; на с. 303 у змісті рукопису перекреслено “Вступ” (с. 1–31) і зазначено рукою Костельника “Це видруковане у *Ниві*”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

9. Людина і звірина. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська. Дата: б/д. Кількість сторінок 6. Зберігається в А. Савицького у Львові.

10. Post inventam physicam. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська і латинська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 3. Рукопис зберігається в А. Савицького у Львові, але його немає у списку рукописів, опублікованому Ю. Тамашем.

11. Еволюція. (Відчит). Мова: українська. Дата: 24. V. 1931. Кількість сторінок 1 аркуш. Зберігається в А. Савицького у Львові.

12. Справжній світ. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 11. Зберігається в А. Савицького у Львові²².

13. Гарбузова дочка. (Про душу рости). Рукопис недокінченої праці. Мова: українська, є цитати латинською мовою. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 17. Зберігається в А. Савицького у Львові.

14. В путях раціоналізму. Психологічна й історична генеза нинішнього “духа часу”. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 21. 10. 1931 (дату закреслено). Кількість сторінок 113. На титульній сторінці напис рукою Костельника: “Сей твір не вважаю за зрілий до друку 24. V. 941. Костельник”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

15. Розум. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська. Місце і дата написання: Мізунь 14. VIII. 933 (вказано на с. 7). Кількість сторінок 8. На 8-ій сторінці розпочатий II-й розділ “Розум і набуте пізнання”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

16. Упадок релігії. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата написання: 4. 04. 1940. Кількість сторінок 257. Зберігається в А. Савицького у Львові.

²² У списку поданому Ю. Тамашем, зазначено, що машинопис має 14 сторінок. Крім того, вказано, що існує й рукопис цієї праці на 19 сторінках. Див.: Там само. – С. 324.

17. Льогіка як аналіза техніки людського думання. I том. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою, латинською, хорватською мовами, поодинокі терміни і слова німецькою та угорською. Дата написання: 24. 04. 1941; вступ додано пізніше – на XXI-ій сторінці Костельник зазначає: “у Львові 18 лютого 1942”. Кількість сторінок: 518 (бракує с. 6–20, 169–181, 355–359) і 21 сторінка – “Вступ”, пронумерований римськими цифрами. Рукопис праці Х. Поляк вивезла до Загреба і згодом передала його до Лондона, своїм братам. Подальша доля рукопису невідома. В архіві Х. Поляк, у Загребі, зберігається лише копія рукопису.

Існує машинопис § 1–14 **Логіки**, який має несуттєві відхилення від рукопису Українська мова більш пристосована до сучасної. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 251. Перші сторінки машинопису більші по ширині від решти. Папір жовтий, крихкий; є кілька сторінок на глянцевому папері. Текст зшитий і має картонну обкладинку. Виправлення, грецькі і латинські цитати і посилання дописані рукою Костельника. Зберігаються в А. Савицького у Львові.

На окремих листках є машинопис § 15–26 **Логіки**. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 131 (нумерація сторінок розпочинається від 1-ої сторінки). Папір білий. Виправлення, грецькі і латинські цитати вписані рукою Костельника (від 118 с. немає виправлень і вписаних цитат). Зберігається в А. Савицького у Львові²³.

Завдяки наявності цих машинописних текстів можна доповнити майже всі відсутні в рукописі сторінки, окрім сторінок 355–359.

18. Засада тотожності – основа для всіх висновків. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 41. Існує і рукопис цієї праці. Кількість сторінок: 46. Цю працю було опубліковано у 1929 р. у Львові німецькою мовою (переклад о. Домета Садовського) під назвою “Das Prinzip der Identität – Grundlage aller Schlüsse”. Український рукопис і машинопис зберігаються в А. Савицького у Львові.

19. Віра в Бога. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 16. VIII. 1942. Кількість сторінок: 293. Зберігається в А. Савицького у Львові.

20. Атеїст. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: працю не було закінчено, бо на останній сторінці немає дати, дата стоїть на 46 сторінці – 18. IX. 1943. Кількість сторінок: 112. Зберігається в А. Савицького у Львові.

21. Зависть богів. (Діалог). Рукопис. Мова: українська. Дата: 4. XII. 1944. Кількість сторінок: 71. Зберігається в А. Савицького у Львові.

22. Вічне життя. (Діалог). Рукопис Г. Костельника. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 58. Зберігається в А. Савицького у Львові.

23. Матеріалізм. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: 26. II. 1945. Кількість сторінок: 110. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі. Один примірник зберігається в А. Савицького у Львові.

²³ У списку Ю. Тамаша не вказано, що ці два машинописи пов'язані. Див.: Там само. – С. 323–324 (документи за порядковими номерами 20 і 46).

24. Ідеальна людина. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 1. X. 1946 (вказано на 73 с.). Кількість сторінок: 75. Рукопис закінчується заголовком VII-го розділу “Христові блаженні”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

25. Квіти на престолі. Машинопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами, фрагменти літургійних текстів старослов’янською мовою. Місце і дата: Львів, 10. III – 30. VII. 1948. Кількість сторінок: 34. Я відніс цей твір до філософських творів, бо в ньому є домінуючим питання теорії еволюції і відношення віри і науки, яке подане у поетичній формі зі вставками літургійних текстів. Жанр цього твору дуже нагадує Костельникову “Пісню Богів” (Львів, 1922).

26. Психологія атеїзму. Рукопис розпочатої праці. Мова українська. Дата написання: 19. 09. 1948. Кількість сторінок: 12. На титульній сторінці напис рукою Елеонори Костельник – дружини о. Гавриїла: “о. Др. Гавриїл Костельник. Психологія атеїзму. Послідня недокінчена праця о. Др. Г. Костельника 19/IX. 1948 р. (то є в неділю – день перед смертю)”. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

IV. БОГОСЛОВСЬКІ ПРАЦІ

1. Наука римської Церкви про Євхаристію. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 30. X. 1928. Кількість сторінок: 39. У коментарі до назви праці Костельник зазначає: “Це перша моя полемічна праця проти науки римської Церкви, написана ще в 1928 р.”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

2. Христова наука про церкву. Рукопис. Мова: українська. Кількість сторінок: 66. Дата написання: 25. III. 1932.

3. Стиль нашого обряду. (Реферат на загальних зборах свящ. тва св. Андрея). Рукопис. Мова: українська. Кількість сторінок: 2. Дата написання: 23. XII. 1933. Зберігається в А. Савицького у Львові.

4. Відродження Церкви. Рукопис. Мова: українська. Кількість сторінок: 53. Місце і дата написання: Мізунь нова 12. VIII. 1935. Зберігається в А. Савицького у Львові.

5. Конституція Церкви в I тисячолітті. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 6. III. 1941. Кількість сторінок: 20. Зберігається в А. Савицького у Львові.

6. Целібатська дисципліна. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 12. V. 1941. Кількість сторінок: 60. Зберігається в А. Савицького у Львові.

7. Місія. Рукопис полемічної праці. Мова: українська. Дата написання: 10. II. 1942. Кількість сторінок: 36 (немає 1-ї сторінки). Зберігається в А. Савицького у Львові.

8. Фрагмент полемічної праці на церковну тематику. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 7–58. Зберігається в А. Савицького у Львові.

9. Надрядність Христової віри. Рукопис VII (останнього) розділу невідомої праці²⁴. Мова: українська. Дата написання: на останній 135 сторінці

²⁴ У списку рукописів поданому Ю. Тамашем, не вказано, що це лише фрагмент праці, і може скластися помилкове враження, що саме так називалася ціла праця (Там само. – С. 324).

рукопису зазначено рукою Костельника “Написав 1937. Доповнив 1942”. Кількість сторінок: 112–135. Зберігається в А. Савицького у Львові.

Машинопис цього ж розділу невідомої праці. Виправлення зроблені рукою Г. Костельника. Сторінки: 104–123. Дата написання: в кінці тексту напис: “Написав 1937 доповнив 1942”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

Ще один варіант машинопису цього ж розділу. Виправлення також зроблено рукою Костельника. Сторінки: 107–127. Дату написання вказано також. Цей машинопис віддавали опрацювати в палітурку. Чітко видно, що попередні сторінки вирвані. Але збереглася титульна сторінка, на якій вказано назву праці “Св. письмо і модерна людина”. Це дає підстави припустити, що хтось свідомо вилучив попередні сторінки цієї праці з рукопису і всіх машинописних варіантів. Зберігається в А. Савицького у Львові.

10. Навернений Савл-Павел та його роздуми в Аравійській пустелі. Машинопис. (У кінці зазначено: “До друку підготував А. М. Савицький”). Мова: українська. Дата написання: 3. VII. 1943. Кількість сторінок: 9. Зберігається в А. Савицького у Львові, але не зазначений в опублікованому Ю. Тамашем списку рукописів.

11. Навернений Савло-Павло та його роздуми у Аравійській пустині. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 25. X. 1943. Кількість сторінок: 182 (у списку рукописів, поданому Ю. Тамашем, зазначено, що рукопис має 177 сторінок). Зберігається в А. Савицького у Львові.

12. Божі соблазни. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 3. Зберігається в А. Савицького у Львові.

13. Вдячність-невдячність. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 3. Зберігається в А. Савицького у Львові.

14. Любов ближнього. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 3. Машинопис зберігається в А. Савицького у Львові, але не зазначений у списку, який подає Ю. Тамаш.

15. Чин священної і божественної літургії. (Вступні молитви і проскомидія). Український переклад. Машинопис. На першій сторінці стоїть підпис Костельника. Виправлення в тексті також зроблено рукою Костельника. Окрім Костельника, ще хтось переглядав текст, бо є виправлення і червоною ручкою, звичайним і хімічним олівцем. Дата написання: не вказана. Кількість сторінок: 15. Папір жовтий, тонкий і ламкий. Зберігається в А. Савицького у Львові.

16. Божественна літургія в святих отця нашого Йоана Золотоустого Український переклад. Машинопис. Крім Костельника, виправлення робили ще декілька осіб. Дати написання вказано різно: на 2 с. 27. XI. 1943; на 9 с. 19. XI. 1943; на 14 с. 11. V. 943; на 24 с. 9. X. 1943; на 26 с. 23. XI. 943; на 28 с. 19. V. 1943; на 34 с. 15. XI. 1943; на 37 с. 26. V. 943, 2. XI. 943, 30. XI. 943; на 42 с. 27. V. 943; Кількість сторінок: 49. Папір жовтий, тонкий і ламкий. Зберігається в А. Савицького у Львові.

17. Диспути Никодима з Йосипом з Ариматеї про Ісуса Христа. Рукопис Г. Костельника. Мова: українська. Дата написання: 12. X. 1944. Кількість сторінок: 79. Зберігається в А. Савицького у Львові.

18. Покликання нашої уніятської церкви. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 10. III. 1945. Кількість сторінок: 93. Зберігається в А. Савицького у Львові.

19. Священик наших часів. Рукопис. Мова: українська. Дата: 29. XII. 1946. Кількість сторінок: 65. Зберігається в А. Савицького у Львові²⁵.

20. Викляті святі: Кирило і Мефодій. (Репліка на книжечкуєп. Діонізія Няраді “Життя св. Кирила і Методія”, Львів, 1927). Рукопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. (після 1945 р.). Кількість сторінок: 46. Зберігається в А. Савицького у Львові.

21. Сова-Гмитров Петро. “Православна Церква на Закарпатті”. Машинопис. Мова: українська, є цитати латинською і мадярською. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 62. На титульній сторінці – написано Костельником від руки пояснення: “Російський (недрукований) оригінал цієї розвідки скоротиві на українську мову переклав протопр. Костельник Г.” Виправлення, цитати іншими мовами і посилання написані рукою Костельника. Текст закінчується заголовком XI розділу “Під радянською владою”. Є виправлення, зроблені іншою рукою. Це свідчить про те, що текст мав принаймні двох редакторів.

Існує і рукопис перекладу. У списку рукописних праць Костельника, укладеному Ю. Тамашем, його подано під назвою “Історія Закарпатського релігійного життя до 1945 р.”²⁶. Хтось дописав цю назву на окремому аркуші і додав до Костельникового рукопису. Таким чином могло скластися помилкове враження, що цю роботу під наведеною назвою написав сам Костельник. Рукопис має 88 сторінок. Текст рукопису як і машинописний текст, закінчується XI-им розділом “Під радянською владою”. Обидва варіанти зберігаються в А. Савицького.

22. Святе Письмо Нового Завіту. Переклад з грецького. (За виданням Ебергарда Нестле)²⁷.

Слово від перекладача. С. I–VII.

Від Матея святе Євангеліє. С. 2–132. Пояснення: с. 1–13.

Від Марка святе Євангеліє. С. 1–86.

Від Луки святе Євангеліє. С. 1–138. Дата: 17. III. 1944.

Євангеліє від Йоана. С. 1–121. Дата: 6. IV. 1944.

Діяння святих апостолів. С. 1–157. Дата: 13. XII. 1944.

Соборне послання св. ап. Якова. С. 1–14.

Перше соборне послання св. ап. Петра. С. 15–31.

Друге соборне послання св. ап. Петра. С. 32–42. Дата: 10. IV. 1945.

²⁵ У списку Ю. Тамаша зазначено, що цей твір має два примірники машинопису кількістю 37 сторінок. Див.: Там само. – С. 323.

²⁶ Там само. – С. 322.

²⁷ У списку Ю. Тамаша перелічено лише Євангелія і згадано про пояснення до Євангелія від Матея. Не згадується “Слово від перекладача”, Діянь апостолів, соборних послань Якова, Петра, Йоана, Юди і послання ап. Павла до римлян. Не вказано дату написання тих перекладів. Там само. – С. 323.

Перше соборне послання св. ап. Йоана. С. 1–11.
Друге соборне послання св. ап. Йоана. С. 11–12.
Третє соборне послання св. ап. Йоана. С. 13–14. Дата: 18. XII. 1945.
Соборне послання св. ап. Юди. С. 15–18. Дата 20. XII. 1945.
Послання св. ап. Павла до Римлян. С. 19–59. Закінчується 14 главою 15 рядок включно.

Загальна кількість сторінок: 748.

Папір жовтий, крихкий, але рукопис у добром стані. Зберігається в А. Савицького у Львові.

23. Найстаріший і найпевніший погляд на початки християнства. (На маргінесі книжки: Р. Ю. Виппер. Возникновение христианской литературы, Москва 1946). Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 21. X. 1947. Кількість сторінок: 36. Зберігається в А. Савицького у Львові.

24. Старовинний християнський комуніст²⁸. (Переклад послання св. Климентія – папи римського – до коринтян із коротким вступним коментарем). Машинопис. Виправлення тексту і латинські цитати – рукою Костельника. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 4. На звороті останньої сторінки напис (олівцем) рукою Костельника: “Чи це могло б бути випечатано в Епарх. Віснику?” і підпис Костельника.

V. РІЗНЕ

1. Посвідчення про присвоєння Гавриїлу Костельнику вченого ступеня доктора філософії, видане університетом у Фрібурзі (Швейцарія). Мова: латинська. Місце і дата написання: Friburgi Helvetiorum die XXV mensis novembris MCMXIII. Документ завірив: Petrus Mauritius Masson, Litterarum Gallicarum professor ordinarius, ordinis philosophorum H. T. Decanus, внизу відтиснено печатку університету. Кількість сторінок: один аркуш пергаменту. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

2. Звернення семінаристів духовної семінарії у Станіславові до своїх товаришів семінарії у Львові у справі протесту проти примусового запровадження целібату українського духовенства. Мова: українська. Дата написання: Станіславів, дня 11. марта 1925 р. Кількість сторінок: 1 аркуш. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

3. Ноти пісень, складених на два вірші Г. Костельника: *Бачко, моя Бачко; Умарлі мі оеці і мац.* Автор музики: композитор Борис Кудрик. На титульній сторінці напис: “Вельмишановному та Дорогому Поетові з приводу 30-літнього Ювілею його творчої праці! Дві бачванські пісні О. Гавриїла Костельника: *Бачко, моя Бачко! Помарлі мі оеці і мац.* На середній голос з достроєм фортепяну склав: Борис Кудрик 1935”. Мова: українська і бачвансько-український діалект. Кількість аркушів: 2. Дата написання: 1935. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

²⁸ У списку Ю. Тамаша помилково подана назва праці: “Старовинний християнський кануніст”. Див.: Там само. – С. 324.

Світлина 1*.

Гавриїл Костельник – семінарист. Світлину зроблено правдоподібно у Загребі у 1906–1907 рр. Зберігається в архіві Христини Поляк. *Публікується вперше*

Світлина 2.

Г. Костельник з родиною Зарицьких

Стоять зліва направо: Г. Костельник, суддя Яворський, Софія (Зоня) Зарицька¹.
Сидять: Елеонора Зарицька (дружина Г. Костельника), батько Сиверин Ріттер фон Зарицький (герб де Новіна), Марія Зарицька (дружина судді Яворського). Світлину зроблено в 1913 р. у Перемишлі. Зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі.

Публікується вперше

* Коментарі до світлин див. наприкінці статті.

Світлина 3².

Сидять зліва направо: 1-й – о. Г. Костельник 2-й – нотаріус Владислав Поляк 3-й – канонік о. Томович (о. Мірко Боїч?)³; 4-й – крижевський владика Діонізій Нярадї⁴; 5-й – митрополит Андрей Шептицький, 7-й – о. Михайло Мудрий – парох Руського Керестура⁵. *Стоять зліва направо:* 1-й – о. Йоаким Сегедї⁶; 2-й – учитель Йоан Шандор; 4-й – учитель Михайло Нярадї; 5-й – учитель Йосиф Фа; 6-й – о. Дюра Мікловш; 7-й – о. Янко Будинський (родич о. Костельника, також навчався у Львові). Решту осіб ідентифікувати не вдалося. Можливо, серед них є дехто з культурних діячів бачванських українців і представники сербської влади обічїни (гміни) Кула Світліну зроблено 1928 р. у Кулі (о. Роман Мизь подає дату 1927 р.). Зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі

Світлина 4.

Зустріч І. Крип'якевича, Г. Костельника і Й. Оксіюка⁷. Львів, 1947 р. Зберігається в А. Савицького у Львові. Публікується вперше

4. Костельникове посвідчення з часів німецької окупації (1942–1944), тобто Ausweis. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі. На жаль, мені не вдалось отримати його копію, тому не подаю детальніший опис.

Автор публікації висловлює щиру подяку пані Христині Поляк (Загреб) і панові Андрію Савицькому (Львів) за надані копії рукописів.

КОМЕНТАРІ ДО СВІТЛИН

¹ Софія Зарицька була професійною маляркою. Студіювала малярство у О. Новаківського потім у Празі, де познайомилася з художником Мельниченком за якого вийшла заміж. Жила разом із чоловіком у Парижі, де й трагічно загинула (із спогадів Христини Поляк).

² Світлину опублікував Роман Миз у книзі “Священіки осецкого викариата” (Новий Сад, 1993). На с. 55 він зазначає, що світлину надала Юліяна Фа з Нового Сада.

³ За твердженням п. Христини Поляк, це канонік о. Томович Тим часом о. Роман Миз подає на цьому місці священника Мірка Боїча (див.: *Миз Р.* Священіки осецкого викариата. – С. 55).

⁴ Діонісій Няраді (1914–1940) – владика крижевський. Греко-католицьку єпархію з осідком м. Крижевці (Križevci) утворив у 1777 р. папа Пій VI для опіки над галицькими і закарпатськими українцями на території Хорватії і Воєводини. Спочатку Д. Няраді був адміністратором, а від 1920 р. – ординарієм крижевської єпархії. Окрім того, у 1922–1927 рр. він був адміністратором Пряшівської єпархії, а у 1938–1939 рр. – апостольським адміністратором Мукачівської єпархії (див.: *Пекар А.* Нарис історії Церкви Закарпаття. – Рим: Записки ЧСВВ, 1967. – Т. I: Єрархічне оформлення. – С. 210). Саме Д. Няраді, перебуваючи на посаді префекта греко-католицької семінарії у Загребі, посприяв Костельникові у 1907 р. перейти на навчання до Львова (див.: *Тамаш Ю.* Гавриїл Костельник медзи доктрину и природу – Нови Сад, 1986. – С. 10). Цікаві спогади про останній рік життя єпископа Д. Няраді залишив український художник Микола Бутович, який у 1939 р. намалював його портрет (див.: *Федорук О.* Микола Бутович Життя і творчість. – К.; Нью-Йорк, 2002. – С. 242–244).

⁵ Детальнішу інформацію про о. М. Мудрого див.: *Аноним.* Писма Гавриїла Костельника Михайлови Мудрому // Шветлосц – Нови Сад, 1972. – № 4. – С. 367–385.

⁶ Йоаким Сегеді (1904–2004) у 1927 р. прийняв ієрейські свячення від владика Діонізія Няраді, у 1963 р. архієрейські свячення від патріарха Йосипа Сліпого, архієпископа Гавриїла Букатка і єпископа Августина Горняка в Римі. Від 1966 р. він вікарій Крижевської єпархії, а від 1981 р. – адміністратор. У 1983 р. складає свої повноваження на руки нового єпископа Славомира Мікловша. Помер на 100-му році життя і похований у Руському Керестурі (див.: *Біографія Йоакима Сегеді // Дзвони. – Руський Керестур 2004. – № 4. – Квітень. – С. 15).*

⁷ Йосиф Федорович Оксіюк (1894–1991) у 1918 р. разом з І. Крип'якевичем брав участь у заснуванні університету Кам'янці-Подільському який очолив І. Огієнко. Входив до церковної ради УАПЦ (Липківського) і був архієпископом Полтавсько-Кременчуцьким до 1927 р. У 1931–1937 рр. працював у видавництвах Харкова. Жив у Полтаві. Багато перекладав (добре знав німецьку гірше англійську). У 1937 р. був засуджений. До 1947 р. – на засланні в Магадані. 1961 р. реабілітований, про що писав і “Православний вісник”. Помер у Києві. Його старший брат архієпископ Львівський Макарій Оксіюк брав участь в організації “Львівського собору” 1946 року. У 1951 р. перебрався до Варшави; у 1957 р. повернувся до родини в Київ. Невдовзі помер в одеському чоловічому монастирі, де й похований (із спогадів А. Савицького).